



Ziyadxan Əliyev
Azərbaycan Respublikasının
əməkdar incəsənət xadimi,
sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə
doktoru

Artıq iyirmi beş ilə yaxın bir müddətdə müasir tutumlu təşəkkülünü hər hansı siyasi göstəriş və təkpi olmadan həyata keçirən Azərbaycan təsviri sənəti ustaları heç şübhəsiz bu günkü yaradıcılıq axtarışlarının müstəqilliyinə və özünəməxsus müasir nəticələrinə görə bu işi hələ ötən əsrin altmışıncı-yetmişinci illərində gerçəkləşdirən bir çox sənətkarların, o cümlədən də görkəmli fırça ustası Rasim Babayevin (1927-2007) axtarışlara yönəli söylərini unutmurlar.

Tanışlıq üçün deyək ki, Rasim Babayev ixtisas təhsilini əvvəlcə Azərbaycan Dövlət rəssamlıq məktəbində (1945-1949), sonra isə V.İ.Surikov adına Moskva Dövlət Rəssamlıq İnstitutunda (1949-1956) almışdır. Əlavə edək ki, o, həmin dövrün çox nüfuzlu təhsil ocaqlarından sayılan bir institutda oxusa da, hamı kimi sonda buranı bitirməsi haqqında diplom almamışdı. Buna səbəb onun diplom mövzusu olaraq, kommunist rejiminin patetik çağırışlarından uzaq bir tutumda "sosialist realizmi" ruhuna uyğun olmayan bir

(1958), "Neftin doldurulması" (1958), "Qara şəhər"(1958), "Daşkəsən yollarında" (1961), "Fəhlənin portreti" (1962), "Qobustan" (1964), "Xinalıq" (1964), "Dəvələr" (1966), "Çayçı Nəbi" (1969), "Köhnə Bakı" (1970), "Kənd" (1970), "Qədim qəbristanlıq" (1970), "Rəssam Ələkbər Rzaquliyev" (1970) və s. adlarını çəkmək olar. Bu yerdə deyək ki, Moskvada rəngkarlıq sahəsində təhsil alan gənc rəssamın yaradıcılığa qrafika əsərləri ilə başlamasına ilk növbədə linoqravura texnikasında məşhur "Köhnə Bakı" silsiləsini yaratmış Ələkbər Rzaquliyevlə qapı bir qonşu olması səbəb olmuşdu.

Onun gerçəkliliyə münasibətində səciyyəviliyin əldə olunması ənənəsi rəngkarlıq əsərlərində də müşahidə olunur. Buna görünənlərə - hadisə və motivlərə obrazlı görkəm verməklə yetişən rəssamın bütünlükdə tablolarını fəlsəfi tutuma bələyə bilməsi də onun bütün sonrakı yaradıcılığı boyu müşahidə olan bədii-estetik məziyyətləndir. Rasim Babayevin "Torpaq"(1963), "Səma" (1968), "Qobustan"

mın "Ailə" əsəri barəsində söylədiyi "Nə üçün ailədə hər kəs ayaqyalındır? Yoxsul-lar! Məgər rəssam üçün ayaqqa bəlməyə pul yoxdur?" fikri də bunu təsdiqləyir. Bu yerdə deyək ki, Kreml ideoloqları rəssamın "Ailə"nin də nümayiş olduğu fərdi sərğisindən (Moskva,1976) doqquz əsərini "sovet ruhu"na uyğun gəlmədiyinə görə ekspozisiyadan çıxarmışdılar. Buna baxmayaraq həmin sərği moskvalı sənət xiruidarları tərəfindən çox uğurlu hesab olunmuşdu.

Doğma torpağa sıx bağlı olan rəssam, yurtdun insana qürurverici bəxş edən mötəvliyi ilə yanaşı, onun təzadlı yaşantılarına sevgisini və gördüklərinə biganə qalmadığını müxtəlif tutumlu əsərlərində sərğiləyə bilmişdir. Bu mənada o, "Novruz" və "Yüklü dəvə" əsərlərində xalqın qədim adət-ənənələrindən nə qədər fəxrət hissi keçirdiyini sərğiləyibse, "Ordu", "Qatıl", "Müharibə", "Faciə" və s. əsərlərində müstəqil fikrə ağılığı xoşlayan kommunist rejiminin doğurduğu təzadlı hissləri tamaşaçılarla bölüşüb, düşüncələrini ic-



verdiyi əsərlərin sayı zamanın axarında daha da artmaqda davam edib. Qara Yanvar və Qarabağ hadisələrinə bilavasitə şahidlik edən Rasim Babayev "Bəla", "Gecə", "Təccüblənmiş div", "Divlər", "Div və qadın", "Şərəf lövhəsi" və s. əsərlərində daşnak törəmələrinə havadarlıq edən maskalanmış kommunist rejiminə çox təsirli və fikir paralayıcı "bədi güzgü" tuta bildiyini sərğiləmişdir.

Çox vaxt həyatın məişət tərəfinin bədiiləşdirməsinə meyilli olmayan və bir qayda olaraq arxetipləri, yəni, fantaziya-sında və yuxularında canlandırdığı obrazları əsərlərinin mənə-məzmun daşıyıcısı seçən Rasim Babayev -özünün mənəviyyat, əxlaq və sosial durum barəsində düşüncələrini haradasa kodlaşdırılmış biçimdə təqdim etməklə onu narahat edən məsələlərdən azad olmağı özünün həm yaradıcı, həm də vətəndaş borcu hesab edirdi. Qeyd edək ki, rəssamı başqalarından fərqləndirən bu özünəməxsus münasibəti onun bütün yaradıcılığı boyu - həm sovet dönməndə, həm də müstəqillik dövründə izləmək mümkündür. Əslində onu ehatələyən kommunist rejiminin mahiyyətini anlayan və baş verənlərə bədii etirazını div kimi qorxunc obrazla ifadə edən rəssam, zamanında müxtəlif təkpi və repressiyalarla yaradıcı insanların gözünü qorxutmağa çalışanlardan özünü bir qədər siqortalamış görünürdü. Diqqətli tamaşaçı da onları nağıl qəhrəmanı Cırt-danın rəqibi kimi yox, zülmün və diktatın rəmzi kimi qəbul edirdi...

Yeri gəlmişkən deyək ki, Rasim Babayevin daha sonralar davam edəcək yaradıcılığında əsərlərinin əsas mənə-məzmun daşıyıcısına çevriləcək divləri bilavasitə onun kitab qrafikası yaradıcılığından gəlmə saymaq olar. Belə ki, onun 1960-cı ildə "Cırtan" xalq nağılına verdiyi bədii tərtibat indiyə kimi Azərbaycan kitab qrafikasının ən yaxşı nümunələrindən sayılmaqdadır. Rəssamın həmin illərdə bu sahədə ərşəyə gətirdiyi N.Hikmətin "Kəllə" (1958), T.Drayzerin "Dahi" (1958), R.Taqorun "Fələkət" (1958) və Y.V.Çəmənzəmənlinin "Hekayələr"inə verdiyi tərtibat, çəkdiyi illüstrasiyalar da yüksək qrafika mədəniyyəti və düşündürücü fəlsəfi tutumu ilə diqqət çəkən sənət nümunələridir.

Bu yerdə deyək ki, bu özünəməxsus tutumlu qrafik məziyyətlərin rəngkarlıq tablolarına incəliklə ötürülməsinin nəticəsidir ki, onların uğurlu qovşağı rəssamın əsərlərinin cəlbədiciliyini və duyulması ekspressivliyini təmin etmişdir. Bu iki bədii məziyyətin Rasim Babayevin əsərlərinin həmişəyaşarlığını şərtləndirən düşündürücü-fəlsəfi tutumda gerçəkləşməsi həm də onun sənətkar "mən"ini təsdiqləmişdir. Elə bu səbəbdən də o, Azərbaycan ədəbiyyatına və incəsənətinə bu günə kimi də dəyərini itirməyən töhfələr verən məşhur altmışıncılar nəslinin görkəmli simalarından sayılmaqdadır...

GERÇƏKLIYƏ MİFOLOJİ VƏ SİMVOOLİK BAXIŞIN İŞİĞINDA



Dəvələr

əsər yaratmaq istəyi olub. Əslində tələblərə cavab verə biləcək bir bədii görkəmdə olan "Baliqçılar" tablosundakı obrazlarda formalizm əlamətləri görə, obrazların sovet adamından çox kapitalizm mühitinin adamlarına oxşadığını bəhanə gətirən institutun rektoru F.Modorovla diplomçu arasında narazılıq yaranmışdı. Tələblərinin tələbə tərəfindən yerinə yetirilmədiyini görə institutun rəhbərliyi də Rasim Babayevin altı illik təhsilini ona diplom əvəzinə, bir arayış verməklə "dəyərləndirib". Amma diplomsuzluq onun sonrakı uğurlu yaradıcılığına mane ola bilməyib. Elə onun bu söyləri də zamanında yüksək dəyərləndirilib. Təsviri sənətimizin inkişafındakı xidmətlərinə görə ona "Azərbaycan SSR əməkdar rəssamı" və "Azərbaycan SSR xalq rəssamı" fəxri adları verilmişdir.

Rasim Babayevin yaradıcılığı kifayət qədər təzadlı olub, desək, yanılmarıq. Çox gənc yaşlarında o, Azərbaycanın rəssamlıq məkanında çox məşhur olan "Abşeron məktəbi"ne yaxın olmuşdur. Bunun əsas səbəblərindən biri onun həmin məktəbin liderlərindən sayılan Mircavad Mircavadov və Tofiq Cavadovla xala oğlu olması idi. Amma sonralar əqidə dostları ilə birlikdə apardıqları eksperimentlərlə evə qazanc gətirməyən Rasim Babayev anasının təkidi ilə "Abşeronçular"dan ayrılır. Bundan sonra onun yaradıcılığında daha çox "sosialist realizmi" bədii prinsipi çərçivəsinə sığışan və qazanc gətirə biləcək mövzular yer almağa başlayır. Əllinci illərin sonunu və altmışıncı-yetmişinci illəri ehatə edən həmin dövrdə rəngkarlıq təhsili almasına baxmayaraq, əsasən qrafika sahəsində fəaliyyət göstərən Rasim Babayev bir çox rəssamların cansızlığı tutumda təqdim etdiyi motivləri, eləcə də tarixi məkanları, məşhur şəxsiyyətlərin və müasirlərinin portretlərini çox maraqlı və yadda qalan forma-biçimdə təqdim etməklə, həmin əsərləri Azərbaycan qrafika sənətinin əvəzsiz nümunələrinə çevirməsini şərtləndirdi. Rəssamın həmin qrafik nümunələri sırasında "Neft çənəri"



İçərişəhər



Çağırılmamış qonaq

(1962), "Sahil" (1965), "Yol" (1966), "Yaxın Şərç" (1967), "Təcavüz" (1970), "Ailə" (1971), "Çayçı Məmməd" (1971), "Səyyah" (1974), "Ordu" (1978), "Div və qadın" (1979), "Qatıl" (1981), "Qapı" (1982), "Müharibə" (1983), "Novruz" (1983), "Rəssamın qonaqları" (1985), "Qadın və div" (1986), "Faciə" (1987), "Adəm və Həvva" (1988), "Yüklü dəvə" (1992), "Bəla" (1997), "Çağırılmamış qonaq"(1998) və s. əsərlərində nümayiş etdirdiyi mifoloji və simvolik tutumlu olduğundan, cəlbədiciliyi qədər də düşündürücüdür.

Onu ehatələyən həyatda heyrət qaynağı tapmaqdan usanmayan Rasim Babayev müasir həyatda gördüklərinə fərqli və təzadlı mənə-məzmun verməkdə əsl nonkonformist idi, desək, yanılmarıq. Odur ki, "Çayçı Məmməd" və "Ailə" lövhələrindəki sadəliyin qabarlıqlığının kimlərsə, xüsusilə də məmur-ideoloqlara arzuolunmaz görünməsi təccüblü deyildi. Amma armudu stəkanları üst-üstə qalayan ən kəranlı çayının peşəsinin virtuozu olmasını nümayiş etdirməsi nə qədər qəbul edilən olsa da, Abşeronlu rəssam ailəsinin ayaqyalın görüntüyə gətirilməsi çoxlarının, o cümlədən də o vaxtlar SSRİ mədəniyyət naziri işləyən Yekaterina Furtsevanın xoşuna gəlməmişdi. Onun rəssa-



Ağ dəvə



Rəssamın qonaqları

timailəşdirib. Əslində zahirən tamaşaçını nağıl və əfsanələr dünyasına, mifoloji bir aləmə apardıdığı güman edilən bu qərübə, bir çox hallarda qorxunc görünən obrazlar məcmusu rəssamın süni patetikaya üstünlük verən rejimə yaradıcı insanın etirazıdır, desək, həqiqəti söyləmiş olaraq.

Əlavə edək ki, rəssamın fikrini mifoloji və simvolik obrazlara ifadəyə üstünlük



Çayçı Məmməd



Püstə ağacı